

اقتصاد مقاومتی؛ مطالعه مروری ابعاد و ویژگی ها

بابک دهقانپور - مدرس دانشگاه
آزاده شفیعی - کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی
مهران محمدی - دانشجوی کارشناسی ارشد مهندسی متالوژی

اقتصاد مقاومتی واژه جدیدی است که به تازگی وارد ادبیات اقتصادی ایران شده است و بنا به فرموده مقام معظم رهبری به مفهوم اقتصادی که برای یک ملت حتی در شرایط فشار و تحریم، زمینه رشد و شکوفایی را فراهم می کند می باشد. اقتصاد مقاومتی یک نظام اقتصادی است که هماهنگ با سیاست های کلان سیاسی و امنیتی کشور و برای مقاومت در مقابل با تحریم های اقتصادی ایجاد شده است. هدف از مطالعه حاضر بررسی مفهومی اقتصاد مقاومتی است. این مطالعه با استفاده از متغیرهای اقتصاد، مقاومت، مقاومت اقتصادی شکل گرفته است. این تحقیق یک مطالعه مروری بوده و بر اساس بررسی جامع، تحقیقات مرتبط از سال ۱۳۸۹ تا سال ۱۳۹۲ مورد بررسی قرار داده است. مطالعه حاضر به دلیل ارائه اطلاعات مفید در حوزه اقتصاد مقاومتی می تواند برای محققان، دانشجویان و به ویژه مدیران ارزشمند باشد.

واژگان کلیدی: اقتصاد، مقاومت، اقتصاد مقاومتی

مقدمه

خود را ادامه دهد و روند رو به رشد همه جانبه خود را در ابعاد ملی، منطق های و جهانی حفظ کند. منظور از اقتصاد مقاومتی واقعی، یک اقتصاد مقاومتی فعال و پویاست و نه یک اقتصاد منفعل و بسته به طوری که کشور ضمن مقاومت در مقابل موانع و ناملاهیات مسیر خود، روند پیشرفت پایدار خود را حفظ کند [۶]. برای مفهوم اقتصاد مقاومتی در همین مدت زمان کم، تعاریف متفاوتی ارائه شده که هر کدام از جنبه ای به این موضوع نگاه کرده اند. در این میان، تعریف جامع و کامل از اقتصاد مقاومتی را خود رهبر فرزانه انقلاب ارائه داده اند. ایشان در دیدار با دانشجویان فرمودند: «اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که در شرایط فشار، در شرایط تحریم، در شرایط دشمنی ها و خصومت های شدید می تواند تعیین کننده رشد و شکوفایی کشور باشد.» [۲]. اقتصاد مقاومتی اصلاحی است که در سال ۱۳۸۹ اولین بار از سوی مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از کارآفرینان کشور مطرح شد. اقتصاد مقاومتی در حقیقت اقتصادی را ترسیم می کند که توانایی مقابله با شوک های وارد شده بر اقتصاد را دارد. اقتصاد مقاومتی واژه جدیدی است که به تازگی وارد ادبیات

در چند سال اخیر و با شدت یافتن تحریم های یک جانبه و غیرانسانی غرب علیه جمهوری اسلامی ایران با هدف متوقف کردن برنامه های صلح آمیز هسته ای ایران، واژه جدید «اقتصاد مقاومتی» به ادبیات اقتصادی کشور اضافه و به فراخور حال و روز اقتصاد کشورمان مورد بحث قرار گرفته است. این واژه اولین بار در دیدار کارآفرینان با مقام معظم رهبری در شهریور سال ۱۳۸۹ مطرح گردید. در همین دیدار، مقام معظم رهبری «اقتصاد مقاومتی» را معنا و مفهومی از کارآفرینی معرفی و برای نیاز اساسی کشور به کارآفرینی نیز دو دلیل «فشار اقتصادی دشمنان» و «آمادگی کشور برای جهش» را معرفی نمودند [۱]. اقتصاد مقاومتی یک نظام اقتصادی است که هماهنگ با سیاست های کلان سیاسی و امنیتی کشور و برای مقاومت در برابر اقدامات تخریبی شکل بگیرد تا بتواند در برابر ضربات اقتصادی تحریم های گوناگون اقتصادی مقاومت کرده و توسعه و پیشرفت

اقتصادی ایران شده است و بنا به فرموده مقام معظم رهبری به مفهوم اقتصادی که برای یک ملت حتی در شرایط فشار و تحریم، زمینه رشد و شکوفایی را فراهم می کند می باشد. از آنجا که الگوی اقتصاد مقاومتی راهبردی مهم در همه شرایط و به خصوص در شرایط مقابله با تحریم های اقتصادی است، در این اقتصاد جهت مقابله با تهدیدها و فشارهای سیاسی و اقتصادی به طور عمده بر تولیدات داخلی یک کشور تأکید می شود. از سوی دیگر، بسیاری از محققان اقتصادی بر این باورند، از مهمترین مشکلات بسیاری از کشورهای در حال توسعه، تک محصولی بودن و وابستگی اقتصاد آنها به صادرات مواد خام اولیه و به خصوص نفت است [۱۹].

مفاهیم و چارچوب نظری اقتصاد:

در ادبیات از علم اقتصاد^۱ به عنوان علم اداره منابع کمیاب و تخصیص بهینه آنها در تولید و مصرف یاد می شود. از نظر رابینز^۲ (۱۹۹۲) اقتصاد دانشی است که رفتار انسان را در رابطه با اهداف، و منابع کمیابی که قابلیت استفاده های دیگری نیز دارند، مطالعه می کند. یا در تعریف های دیگر اقتصاد بر عقلانیت رفتار فردی و جمعی در حوزه فعالیتهای اقتصادی تأکید شده است [۱۷].

یکی از معانی اقتصاد در لغت، میانه روی و پرهیز از افراط و تفریط در هر کاری است. از دیدگاه ارسطو علم اقتصاد یعنی مدیریت خانه. بنا به نظر آدام اسمیت^۳ اقتصاد، علم بررسی ماهیت و علل ثروت ملل است. از نظر استوارت میل^۴ اقتصاد، عبارت است از بررسی ماهیت ثروت از طریق قوانین تولید و توزیع. بنا به گفته ریکاردو^۵ اقتصاد علم است و از نقطه نظر آلفرد مارشال^۶ اقتصاد، عبارت است از مطالعه بشر در زندگی شغلی و حرفه ای. در تعریف دیگری علم اقتصاد بررسی کردار های انسان در جریان عادی زندگی اقتصاد یعنی کسب درآمد و تمتع از آن برای تربیت دادن زندگی عنوان شده است [۸].

فرهنگ معین، اقتصاد را از نظر لغوی، میانه نگاه داشتن، به اندازه خرج کردن و تعادل در دخل و خرج تعریف می کند و نیز علم

- 1- Economy
- 2- Robbins
- 3- Adam smith
- 4- John Stuart Mill
- 5- David Ricardo
- 6- Alfred Marshall

اقتصاد را یکی از شاخه های علوم اجتماعی معرفی می کند که مربوط به کیفیت دخل و خرج و چگونگی روابط مالی افراد جامعه با یکدیگر است و همچنین اصول و قوانینی است که به موجب رعایت آنها، رفاه و سعادت جامعه بشری حاصل می گردد [۱۴]. همچنین اقتصاد دانان غربی (اکنونیست ها)، از علم اقتصاد به عنوان منابع محدود برای تأمین نیازها و خواسته های نامحدود یاد می کنند. از دیدگاه قرآن کریم، فعالیت های اقتصادی و بهره گیری از مواهب طبیعی برای تأمین معاش می تواند یک عمل عبادی و مطهری از عبودیت خداوند متعال باشد. همانطور که آمده است: «هوآلذی جعل لکم الارض ذلولاً فامشوا فی مناکبها و کلوا من رزقه والیه النشور»؛ او کسی است که زمین را رام کرد، بر شانه های آن راه بروید و از روزیهای خداوند بخورید و بازگشت واجتماع همه به سوی اوست [۱۰].

انسان با توجه به تمایلی که به ارضای نیاز های خود دارد، سعی می کند که با صرف حداقل تلاش یا هزینه، حداکثر نتیجه را به دست آورد، این راه و روش، اصل اقتصاد نامیده شده، فرد تحت تأثیر هر مشرب خاص که باشد، لازم است بر مبنای این اصل رفتار کند. بنابراین، «اقتصاد» علمی است که رفتار و رابطه انسان را با اشیای مادی مورد نیاز او که به رایگان در طبیعت نمی یابد، مطالعه می کند. مطالعه اقتصاد باید درک، بیان و تا حدی پیش بینی رفتار اقتصادی انسان را امکان پذیر سازد. این مطالعه باید به بهبود رفاه مادی فردی و اجتماعی بشر کمک کند؛ بنابراین می توان ادعا کرد که اقتصاد، قبل از هر چیز، به تجزیه و تحلیل و توضیح شرایط و روابطی که در قلمرو رفاه مادی قرار دارد، می پردازد. و اقتصاد بر خلاف علوم طبیعی، علم محض نیست؛ بلکه مجموعه اصول و قواعدی است که تحت تأثیر اراده بشر قرار می گیرد.

مقاومت:

مقاومت کردن در فرهنگ دهخدا به معنی پایداری کردن ایستادگی کردن. در ایستادن. پای داشتن. ثبات ورزیدن. پافشاری کردن است. مقاومت به معنای پی گیری، پافشاری و مطالبه یک حق توسط مردمانی است که از نظر قدرت سیاسی در اقلیت قرار دارند. به بیان دیگر، در شرایطی که حقوق گروه هایی از یک جامعه یا کشوری از کشورهای جهان، به دلیل تطابق نداشتن با منافع جریان اجتماعی و سیاسی حاکم، پایمال شود و حاکمان به پشتوانه ی قدرت سیاسی، نظامی، رسانه ای و اقتصادی خود،

لازم است نگاه بلندمدت به سیاست های اقتصادی وجود داشته باشد و زیرساخت‌های اقتصاد به گونه ای طراحی شود تا چارچوب کلی اقتصاد در برابر انواع ناملایمات تقویت گردد. همچنین باید با توجه به شرایط جاری اقتصاد کشور و تحریم های بین‌المللی تحمیل شده، سیاست های خاص و گاهی متفاوت از شرایط عادی اتخاذ گردد. در این صورت اقتصاد مقاومتی در بازه زمانی کوتاه‌مدت نیز قابل تعریف است که به منظور عبور از شرایط بحران کوتاه مدت طراحی شده است [۳].

اقتصاد مقاومتی روشی برای مقابله با تحریم‌ها علیه یک منطقه یا کشور تحریم شده می‌باشد. در شرایطی که صادرات و واردات هیچ‌کدام برای آن کشور مجاز نمی‌باشد. اقتصاد مقاومتی به معنی تشخیص حوزه‌های فشار و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن آن تاثیرها می‌باشد و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت است همچنین برای رسیدن به اقتصاد مقاومتی باید وابستگی‌های خارجی کاهش یابد و بر تولید داخلی کشور و تلاش برای خوداتکایی تاکید گردد. طبق نظر دولتمردان ایران در تعریف اقتصاد مقاومتی، ضرورت مقاومت برای رد کردن فشارها و عبور از سختی‌ها برای رسیدن به نقاط مثبت ملی نیاز است. این روش اقتصادی از نظر تعریف با اقتصاد ریاضتی تفاوت دارد [۱۸].

اقتصاد مقاومتی به معنای تشخیص حوزه های اعمال فشار سایر کشورها و تلاش برای کنترل و کم اثر کردن این فشارها و در شرایط آرمانی تبدیل ها به فرصتها است. اقتصاد مقاومتی کاهش وابستگی ها و تاکید بر روی مزیت های تولید داخل و تلاش برای خوداتکایی را در دستور کار قرار می دهد [۱۵].

اقتصاد مقاومتی، به نظام اقتصادی ملت، یا گروه اجتماعی مقاومتی اشاره دارد که در راستای احقاق حقوق خود، یا پی گیری اهداف سیاسی ای که از نظر آن ها بر حق است، مبارزه می کنند. هر چقدر اقتصاد ملت یا گروه اجتماعی مقاوم، به آن ها را در راستای تحقق اهداف مقاومت یاری بیشتری رساند، مقاومتی تراست [۸]. اقتصاد مقاومتی یا جهاد اقتصادی تعبیر جدیدی نیست و ریشه در قرآن و سنت دارد. آموزه های دینی سرشار از آیات و روایاتی است که نشان می دهد تلاش ایثارگرانه، همراه با انگیزه های الهی، به گونه ای که موجب استقلال اقتصادی و استغنائی کشور از بیگانگان گردد، نوعی جهاد در راه خدا محسوب می شود. خداوند متعال در آیه شریفه سوره مزمل "تلاش برای زندگی را در کنار جهاد فی

درصد تضییع آن برآیند؛ به تلاش هایی که از سوی حق طلبان برای بازیابی حقوق از دست رفته خود صورت می گیرد، اصطلاحاً مقاومت یا پایداری گفته می شود [۸].

واژه مقاومت برگرفته از فعل ثلاثی "قام" می باشد و به معنای به پاخاستن و پایدار ماندن است. فرهنگ معین، مقاومت را از نظر لغوی، ایستادگی و برابری کردن معرفی می کند و آن را از نظر اصطلاحی در مبادرت به نبرد تدافعی، وضعیتی می داند که فرماندهی آن را موضع مقاومتی معرفی کرده و بر اساس همین موضع مقاومتی با تمام قوای خود مبادرت به نبرد می کند [۱۴]. بنابراین معنای غالب مقاومت، ایستادگی و پایداری در برابر چیز است که توازن را چه از بعد داخلی و چه خارجی بر هم زده باشد.

قرآن کریم همچنین، مقاومت را واجب شرعی و ضروری بشر می‌داند که نبود آن در زمین منجر به فساد خواهد شد و خداوند متعال، یکتا پرستان پایدار بر توحید را بشارت به بهشتی می دهد که در روز واپسین استقامت ورزان در مسیر حق از نعمتهای آن بهره مند خواهند شد: «ان الذین قالو ربنا الله ثم استقاموا تتنزل علیهم الملائکها لا تخافوا و لا تحزنوا و ابشرو بالجنه التي کنتم توعدون» [۱۱].

قرآن کریم مقاومت را در ۵ صورت ضروری و واجب شرعی اعلام می کند:

- ۱) گرایش های نفسانی
- ۲) رذایل اخلاقی
- ۳) کجروی و ناهنجاری های اجتماعی
- ۴) حاکم جور
- ۵) تجاوز گران و اشغالگران

اقتصاد مقاومتی:

اقتصاد مقاومتی^۱ اصطلاحی است که در سال ۱۳۸۹ اولین بار از سوی مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از کارآفرینان کشور مطرح شد و پس از آن نیز در سخنرانی های متعددی مورد تأکید ایشان قرار گرفت. اقتصاد مقاومتی در حقیقت اقتصادی را ترسیم می کند که توانایی مقابله با شو کهای وارد شده بر اقتصاد را دارد. چنین اقتصادی باید قابلیت انعطاف در شرایط مختلف و توانایی عبور از بحران را داشته باشد. برای دستیابی به چنین اقتصادی

1- Resistive economy

سبیل الله قرار داده است" [۸].

اقتصاد مقاومتی هم واجد جنبه های اثباتی مثل پیشرفت علم و فناوری و تولیدات بیشتر و برتر است و هم واجد جنبه های سلبی که کاهش وابستگی به واردات و کنترل مصرف کالاهای خارجی از جمله آنها است. در اصطلاح علم سیاست و در میان سیاستمداران بزرگ و برجسته واژه سازی همواره بعنوان یکی از بهترین راههای کنش سیاسی شناخته شده است. واژه اقتصاد مقاومتی که چندی پیش توسط رهبر انقلاب مطرح شد نیز ناظر بر همین معنی است. ایشان برای بیان مقصود خود ترکیبی جدید را ایجاد کرده و مفهوم مقاومت را با اقتصاد [۱۳].

اصول اقتصاد مقاومتی در آموزه های اسلام

- * اصل وجود روابط اقتصادی با خارج از کشور و التزام به قراردادهای و پیمانها
- * اصل برخورد محتاطانه با غیر مسلمانان
- * اصل عزت مداری و نفی سبیل
- * اصل حمایت از مظلومین
- * اصل استقامت در راه آرمانهای الهی
- * اصل مقابله به مثل برای استیفاء حقوق [۵].

ارکان اقتصاد مقاومتی:

- * مقاوم بودن اقتصاد
- * استفاده از همه ی ظرفیتهای دولتی و مردمی
- * حمایت از تولید ملی
- * مدیریت منابع ارزی
- * مدیریت مصرف [۳].

انواع اقتصاد مقاومتی:

اقتصاد مقاومتی را می توان چهار گونه برشمرد که با ترکیبی از آنها می توان در داخل برای پروژه های ملی استفاده کرد:

- * اقتصاد موازی
- * اقتصاد ترمیمی
- * اقتصاد دفاعی
- * اقتصاد الگو

در تعریف اقتصاد موازی باید گفت، آنچه تا کنون در کشوری به ثمر نشسته است و نتایج مثبتی به بار آورده است، روند آن متوقف یا کند نشود. برای مثال چنانچه راه اندازی پژوهشکده ای خاص در حوزه علوم پزشکی، نتایج علمی چشمگیری به بار آورده است، در حوزه های دیگر هم از توان علمی این پژوهشکده ها بهره برداری شود.

اقتصاد ترمیمی به دنبال مستحکم سازی و آسیب شناسی زیرساخت های اقتصادی یک کشور است تا با شناخت خلا ها، مقاوم سازی انجام دهد و در واقع نواقص را ترمیم کند. یعنی اگر یک سیاست مالی پاسخگوی شرایط کشور نبود، به جای کنارگذاری آن سیاست، خلل هایی که مانع شد تا آن سیاست به درستی اجرایی نشود را بازشناسیم. این نوع اقتصاد مقاومتی، نگاهی به مسیر طی شده می اندازد، نگاهی به گذشته و تعریف مسیر جدید برای حرکت.

برای مفهوم اقتصاد مقاومتی در همین مدت زمان کم، تعاریف متفاوتی ارائه شده است که هر کدام از جنبه ای به این موضوع نگاه کرده اند. در این میان، تعریف جامع و کامل از اقتصاد مقاومتی را خود رهبری ارائه داده اند. ایشان در دیدار با دانشجویان فرموده اند: اقتصاد مقاومتی اقتصادی است که برای یک ملت، حتی در شرایط فشار و تحریم، زمینه رشد و شکوفایی را فراهم می کند.

تاریخچه اقتصاد مقاومتی:

اصطلاح اقتصاد مقاومتی اولین بار در سال ۲۰۰۵ پس از محاصره غزه توسط رژیم صهیونیستی که مواد غذایی و نهادهای اولیه برای تولید و پیشرفت اقتصادی را نیز شامل می شد و ناتوانی غزه در صادرات، امکان صادرات و کشت بسیاری از محصولات کشاورزی از جمله توت فرنگی را کاهش داد مورد استفاده قرار گرفت و ضوابط و معیارهای حاکم بر مفهوم اقتصاد مقاومتی شناسایی گردید. پس از تشدید تحریمها علیه ایران در سالهای اخیر این شیوه توسط حکومت ایران ترویج می شود و در اقتصاد مقاومتی هدف استفاده از توان داخلی و مقاومت در مقابل تحریمها با ایجاد کمترین بحران است [۱۸].

مفهوم و اصول اقتصاد مقاومتی در آموزه های اقتصاد اسلامی:

الگوی اقتصاد مقاومتی یک الگوی اسلامی است که کیفیت تعامل و ارتباط اقتصادی با کشورهای خارجی را تعیین میکند به گونه ای که از سویی ناظر به اوضاع داخلی اقتصاد کشور و پوشش نقاط ضعف است و از سوی دیگر با اتکا بر نقاط قوت اقتصاد داخلی، حقوق پایمال شده ملت را از کشورهای متجاوز استیفاء کند.

اقتصاد دفاعی که بارزترین مشخصه اقتصاد مقاومتی است، بررسی می‌کند که عرصه بین‌المللی از چه راهکارهایی و با چه هدفی برای براندازی سیستم اقتصادی یک کشور استفاده می‌کنند. این استراتژی، ضربه‌هایی که از محیط خارجی به یک کشور وارد می‌شود را شناسایی می‌کند و بررسی می‌کند که مثلاً صادرات آن کشور از کدام سمت و سو مورد تحریم واقع شده و با چه هدفی و چه پدافندی برای آن باید اتخاذ شود؟ و در نهایت اقتصاد الگو، که بر خلاف سه روش قبلی که پدافندی و کوتاه مدت بودند، روشی کلان و نسبتاً بلند مدت و ایجابی دارد که به نظام جمهوری اسلامی ایران به عنوان یک تمدن اسلامی و ایرانی نگاه می‌کند که اساساً می‌بایست در وهله اول، به عنوان الگوی کشورهای اسلامی و در وهله دوم به عنوان الگوی کشورهای در حال توسعه مد نظر قرار بگیرد.

الزامات اقتصاد مقاومتی:

- ۱- تحقق اقتصاد مقاومتی که ماهیتاً مردمی است را باید در ایمان مردم و مسئولین، صداقت، همراهی و ولایت پذیری آنان که رهبر معظم انقلاب اسلامی بارها از آن به عنوان روحیه جهادی و استحکام معنویت تعبیر فرموده اند را یادآور نمود. چرا که جهاد، مقاومت و پایداری تلاشی مضاعف، مقدس و هدفدار بوده که برخورد با موانع و رفع موانع را با انگیزه‌های ارزشی رصد می‌کند.
- ۲- ضرورت تدوین استراتژی‌های بلندمدت در حوزه‌های نظری و عملی و توجه خاص به شرکت‌های دانش بنیان در راستای اهداف اقتصادی.
- ۳- استمرار راهبرد همت مضاعف و کار مضاعف توجه جهادگونه به استراتژی همت مضاعف و کار مضاعف در عرصه‌های مختلف علمی و فناوری، صنعتی، کشاورزی و سایر کسب و کارها اعم از تولیدی، تجاری و خدماتی که ارتقاء بهره‌وری و خودکفایی که پیش‌نیاز اقتصاد مقاومتی است را به دنبال خواهد داشت.
- ۴- استمرار و اهتمام به اجرای استراتژی اصلاح الگوی مصرف راهبرد اصلاح الگوی مصرف که با تدبیر حکیمانه مقام معظم رهبری از سال ۸۸ شروع گردید.
- ۵- توجه جهادگونه به تولید ملی، حمایت از کار و سرمایه ایرانی با گذشت بیش از سه دهه از نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران و گذر از مقاطع حساس و سرنوشت ساز و حضور حماسه‌ای مردم و مسئولین در جهادهای امنیتی، نظامی، سازندگی و جهاد در عرصه‌های علمی و فناوری و دستیابی به نوآوری‌های بزرگی در حوزه‌های مختلف همچون انرژی هسته‌ای اصلاح جهادگونه ساختار اقتصادی با اتکاء بر تولیدات داخلی و بی‌نیازی به واردات مصرفی و افزایش صادرات غیر نفتی یک ضرورت انکارناپذیر است [۸].

زمینه‌های لازم برای تحقق اقتصاد مقاومتی:

بدیهی است که تحقق هر شعار و شکل‌گیری هر نهضتی در کشور نیازمند زمینه‌هایی است؛ طبیعتاً فراگیر شدن حرکت جهادی در اقتصاد کشور نیز نیازمند الزاماتی است که امکان آن را فراهم می‌کند رهبر معظم انقلاب الزامات شکل‌گیر اقتصاد مقاومتی را در پنج مورد بر شمرده اند:

- ۱- **روحیه جهادی:** روحیه جهادی در حقیقت چیزی فراتر از انگیزه سازمانی یا سود شخصی است وقتی روحیه جهادی بر کاری حاکم شود دیگر فرد خود را در چارچوب بخشنامه‌ها و وظایف تعیین شده اداری و یا سود شخصی اش نمی‌سنجد و طبعاً در آن قالب محدود نیز عمل نمی‌کند در چنین شرایطی افراد تنها به هدف می‌اندیشند و تا رسیدن به آن دست از تلاش بر نمی‌دارند.
- ۲- **استحکام معنویت در جامعه:** وجود جو ایمانی و مذهبی در جامعه و در میان جوانان نوعی سپردفاعی مستحکم

در برابر هرز رفتن استعداد های آنهاست و اینجاست می توان تاثیر دینداری را بر رشد و سعادت دنیایی انسان نیز مشاهده کرد.

۳- **پرهیز از توجه اجتماعی به مسائل حاشیه ای:** طرح مسائل حاشیه ای و عطف توجه جامعه به آن می تواند انسانها را از هدف اصلی خود باز دارد یا سیر رو به جلو کشور را دچار خلل کند. انگیزه ها را آسیب بزند و حتی افرادی را که سست ترند از نیل به هدف نهایی نا امید سازد.

۴- **اتحاد و انسجام ملی:** اتحاد و انسجام در عرصه ملی از عوامل لازم برای حرکت سریع رو به رشد در هر کشوری است و ایران نیز از این مساله مستثنی نیست. پرهیز از حرکات و بیانات تفرقه افکنانه از ضروریات حرکت جامعه در مسیر یک اقتصاد مقاومتی حقیقی است.

۵- **پرهیز از نگاه شعاری به مفهوم اقتصاد مقاومتی:** آخرین نکته بیان شده از سوی رهبر انقلاب در زمینه الزامات اقتصاد مقاومتی باور کردن و عمل کردن مسئولین است [۷].

سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکردی جهادی، انعطاف پذیر، فرصت ساز، مولد، درون زا، پیشرو و برون گرا:

۱- تأمین شرایط و فعال سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و به حداکثر رساندن مشارکت اتحاد جامعه در فعالیت های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری های جمعی و تأکید بر ارتقاء درآمد و نقش طبقات کم درآمد و متوسط.

۲- پیشسازی اقتصاد دانش بنیان، پیاده سازی و اجرای نقشه جامع علمی کشور و ساماندهی نظام ملی نوآوری به منظور ارتقاء جایگاه جهانی کشور و افزایش سهم تولید و صادرات محصولات و خدمات دانش بنیان و دستیابی به رتبه اول اقتصاد دانش بنیان در منطقه.

۳- محور قراردادن رشد بهره وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار، تقویت رقابت پذیری اقتصاد، ایجاد بستر رقابت بین مناطق و استان ها و به کارگیری ظرفیت و قابلیت های متنوع در جغرافیای مزیت های مناطق کشور.

۴- استفاده از ظرفیت اجرای هدفمند سازی یارانه ها در جهت افزایش تولید، اشتغال و بهره وری، کاهش شدت انرژی و ارتقاء شاخص های عدالت اجتماعی.

۵- سهم بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف متناسب با نقش آن ها در ایجاد ارزش، بویژه با افزایش سهم سرمایه انسانی از طریق ارتقاء آموزش، مهارت، خلاقیت، کارآفرینی و تجربه.

۶- افزایش تولید داخلی نهاده ها و کالاهای اساسی (بویژه در اقلام وارداتی)، و اولویت دادن به تولید محصولات و خدمات راهبردی و ایجاد تنوع در مبادی تأمین کالاهای وارداتی با هدف کاهش وابستگی به کشورهای محدود و خاص.

۷- تأمین امنیت غذا و درمان و ایجاد ذخایر راهبردی با تأکید بر افزایش کمی و کیفی تولید (مواد اولیه و کالا).

۸- مدیریت مصرف با تأکید بر اجرای سیاست های کلی اصلاح الگوی مصرف و ترویج مصرف کالاهای داخلی همراه با برنامه ریزی برای ارتقاء کیفیت و رقابت پذیری در تولید.

۹- اصلاح و تقویت همه جانبه نظام مالی کشور با هدف پاسخگویی به نیازهای اقتصاد ملی، ایجاد ثبات در اقتصاد ملی و پیشگامی در تقویت بخش واقعی.

۱۰- حمایت همه جانبه هدفمند از صادرات کالاها و خدمات به تناسب ارزش افزوده و با خالص ارزآوری مثبت از طریق:

* تسهیل مقررات و گسترش مشوق های لازم

* گسترش خدمات تجارت خارجی و ترانزیت و زیرساخت های مورد نیاز.

- محصولات پتروشیمی و فرآورده های نفتی با تأکید بر برداشت صیانتی از منابع.
- ۱۶- صرفه جویی در هزینه های عمومی کشور با تأکید بر تحول اساسی در ساختار ها، منطقی سازی اندازه دولت و حذف دستگاه های موازی و غیرضرور و هزینه های زاید.
- ۱۷- اصلاح نظام درآمدی دولت با افزایش سهم درآمدهای مالیاتی.
- ۱۸- افزایش سالانه سهم صندوق توسعه ملی از منابع حاصل از صادرات نفت و گاز تا قطع وابستگی بودجه به نفت.
- ۱۹- شفاف سازی اقتصاد و سالم سازی آن و جلوگیری از اقدامات، فعالیت ها و زمینه های فسادزا در حوزه های پولی، تجاری، ارزی و....
- ۲۰- تقویت فرهنگ جهادی در ایجاد ارزش افزوده، تولید ثروت، بهره وری، کارآفرینی، سرمایه گذاری و اشتغال مولد و اعطای نشان اقتصاد مقاومتی به اشخاص دارای خدمات برجسته در این زمینه.
- ۲۱- تبیین ابعاد اقتصاد مقاومتی و گفتن سازی آن به ویژه در محیط های علمی، آموزشی و رسانه ای و تبدیل آن به گفتن فراگیر و رایج ملی.
- ۲۲- دولت مکلف است برای تحقق سیاستهای کلی اقتصاد مقاومتی با هماهنگ سازی و بسیج پویای همه امکانات کشور، اقدامات زیر را معمول دارد:
- * شناسایی و بکارگیری ظرفیت های علمی، فنی و اقتصادی برای دسترسی به توان آفندی و اقدامات مناسب.
  - * رصد برنامه های تحریم و افزایش هزینه برای دشمن.
  - * مدیریت مخاطرات اقتصادی از طریق تهیه طرح های واکنش هوشمند، فعال، سریع و به هنگام در برابر مخاطرات و اختلال های داخلی و خارجی.
- ۲۳- شفاف و روان سازی نظام توزیع و قیمت گذاری و روزآمدسازی شیوه های نظارت بر بازار.
- ۲۴- افزایش پوشش استاندارد برای کلیه محصولات داخلی و ترویج آن [۲۰].
- جهت رسیدن به اهداف اقتصاد مقاومتی توجه به راهکارهای ذیل ضروری است:
- * نقطه شروع اقتصاد مقاومتی، سیاستگذاری برای اصلاح الگوی مصرف است. مصرف، تولید را جهت می‌دهد و این دو در کنار
- * تشویق سرمایه گذاری خارجی برای صادرات
- * برنامه ریزی تولید ملی متناسب با نیازهای صادراتی، شکل دهی بازارهای جدید، و تنوع بخشی پیوند های اقتصادی با کشور ها به ویژه با کشورهای منطقه.
- * استفاده از ساز و کار مبادلات تهاتری برای تسهیل مبادلات در صورت نیاز
- * ایجاد ثبات رویه و مقررات در مورد صادرات با هدف گسترش پایدار سهم ایران در بازارهای هدف.
- ۱۱- توسعه حوزه عمل مناطق آزاد و ویژه اقتصادی کشور به منظور انتقال فناوری های پیشرفته، گسترش و تسهیل تولید، صادرات کالا و خدمات و تأمین نیازهای ضروری و منابع مالی از خارج.
- ۱۲- افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور از طریق:
- * توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان بویژه همسایگان
  - * استفاده از دیپلماسی در جهت حمایت از هدف های اقتصادی
  - * استفاده از ظرفیت های سازمان های بین المللی و منطقه‌ای
- ۱۳- مقابله با ضربه پذیری درآمد حاصل از صادرات نفت و گاز از طریق:
- * انتخاب مشتریان راهبردی.
  - * ایجاد تنوع در روش های فروش.
  - * مشارکت دادن بخش خصوصی در فروش.
  - * افزایش صادرات گاز.
  - * افزایش صادرات برق.
  - * افزایش صادرات پتروشیمی.
  - * افزایش صادرات فرآورده های نفتی.
- ۱۴- افزایش ذخایر راهبردی نفت و گاز کشور به منظور اثرگذاری در بازار جهانی نفت و گاز و تأکید بر حفظ و توسعه ظرفیت های تولید نفت و گاز، بویژه در میادین مشترک.
- ۱۵- افزایش ارزش افزوده از طریق تکمیل زنجیره ارزش صنعت نفت و گاز، توسعه تولید کالاهای دارای بازدهی بهینه (براساس شاخص شدت مصرف انرژی) و بالا بردن صادرات برق،

برای نظام استکبار غیرقابل کنترل است
* آمادگی برای انجام اقدامات مقابله به مثل در برخی موارد با توجه به مزیت‌های استراتژیک نظام اسلامی از جهت تسلط بر آبراهها، منابع نفتی، موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواستراتژیک [۸].

اقتصاد مقاومتی در کلام مقام معظم رهبری

چندی پیش که مقام معظم رهبری در دیدار با جمعی از کارگزاران نظام و دانشگاهیان، به طرح و بررسی موضوع اقتصاد مقاومتی پرداختند، خاطر نشان کردند که راهکار اقتصاد مقاومتی به منظور مقابله با چالش‌های پیش روی نظام جمهوری اسلامی است و نیز اقتصاد مقاومتی را اقتصادی معرفی کردند که هم روند رو به رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند [۲۱].

ایشان در بیانات خود به شرایط حساس اقتصادی و تاریخی کشورمان اشاره داشتند و این صورت اقتصادی را هم حرکتی از گذرگاه فعلی کشور و هم مقاومتی در برابر کارشکنی دشمنان نظام دانستند که با وجود تحریم‌ها و فشارهای متعدد اقتصادی، امکان رشد و شکوفایی را برای کشور فراهم خواهد کرد. ایشان همچنین اقتصاد مقاومتی را یکی از راهبردهایی معرفی کردند که به واسطه آن می‌توان از سد سی ساله تحریم دشمنان عبور کرد.

مهمترین شاخصه‌های اقتصادی و اجتماعی اقتصاد مقاومتی در کلام مقام معظم رهبری عبارتند از: مردمی کردن اقتصاد، توانمندی بخش خصوصی، کاهش وابستگی به صنعت نفت، مدیریت مصرف، مبارزه با مفاسد اقتصادی، به کارگیری حداکثری ظرفیت بخش‌های دولتی و خصوصی و نیز وحدت و همبستگی ملی.

مقام معظم رهبری در سال جاری در دیدارهای خود با کارگزاران نظام، دانشجویان و نیز پژوهشگران و مسئولان شرکت‌های دانش بنیان، بیش از ۵ بار به موضوع اقتصاد مقاومتی اشاره داشته‌اند. در اینجا لازم است پیرامون این موضوع به بیانات صریح و مستقیم ایشان، اشاره کنیم:

۱- این که ما «اقتصاد مقاومتی» را مطرح کردیم، خوب، خود اقتصاد مقاومتی شرایطی دارد، ارکانی دارد؛ یکی از بخش‌هایش همین تکیه‌ی به مردم است؛ همین سیاست‌های اصل ۴۴ با تأکید و اهتمام و دقت و وسواس هر چه بیشتر باید دنبال شود؛ این جزو کارهای اساسی شماست.

هم، جهت سرمایه‌گذاری را مشخص می‌کنند. رونق تولید داخلی و کاستن از وارداتی که می‌تواند به افول و کم رونقی و توقف واحدهای تولیدی داخلی منجر شود، استقلال اقتصادی، قطع وابستگی به خارج، ارتقای تکنولوژی در سطح کلان‌تر شکل می‌گیرد البته باید به گونه‌ای عمل کرد که اقتصاد مقاومتی به معنای تحمیل فشار به مردم نباشد

* افزایش بهره‌وری در تولید، کاهش قیمت تمام شده تولیدات، کیفیت بهتر و خدمات بیشتر در رقابت با تولیدات خارجی و کاهش واردات، حمایت از تولید ملی به ویژه تولیدات استراتژیک مدیریت و تنظیم واردات برای به حداقل رساندن نیاز کشور به ارز و حمایت از تولیدات داخل هدایت سیل نقدینگی موجود به سمت اقتصاد مولد

* کاهش آمار بیکاری و خشکاندن ریشه‌های فقر و آسیب‌های اجتماعی ناشی از بیکاری در جامعه

* فعالسازی سیستم‌های حمایتی پولی و مالی و بیمه‌ای بخش تولید برای تحرک در اقتصاد داخلی و نیز حمایت از صادرات کالاهای غیرنفتی

* افزایش واردات دانش فنی، خطوط تولید و ماشین آلات در ازای کاهش واردات کالاهای مصرفی با توجه به اهمیت این نوع معاملات در عصر اطلاعات همزمان با تولید علم و تولید دانش فنی

* تداوم سیاست‌های مربوط به خودکفایی کالاهای اساسی مانند: گندم، روغن، شکر یا حداقل ترتیباتی برای یک اقتصاد ترکیبی مقاومتی

* توجه به معضل تورم و برقراری یک نظام قابل پیش بینی و قابل مدیریت در قبال شاخص تورم و تطبیق آن با سطح حقوق و دستمزدها و نیز قیمت ارز در پیشگیری سیاست‌های بهینه در این فرآیند

* تبدیل تهدیدها به فرصتها در روند تأمین کالاها به خصوص در زمان اعمال تحریم‌ها

* شکل‌گیری روحیه جهاد اقتصادی، تولید ملی و حمیت ایرانی خودداری از اسراف و ضایع کردن کالاها و ذخیره‌سازی کالاهای اساسی در ابعاد حجیم توسط دولت و انبارهای کوچک و هدایت شده و هوشمند توسط مردم

* برقراری ارتباطات فراوان بین اقتصاد ملی و اقتصاد جهانی که

- ۲- البته اقتصاد مقاومتی فقط جنبه نفی نیست؛ این جور نیست که اقتصاد مقاومتی معنایش حصار کشیدن دور خود و فقط انجام یک کارهای تدافعی باشد؛ نه، اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان می‌دهد و اجازه می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی خودشان را داشته باشند. این یک فکر است، یک مطالبه عمومی است.
- ۳- یکی از بخشهای ما، اقتصاد است و خاصیت اقتصاد در یک چنین شرائطی، اقتصاد مقاومتی است؛ یعنی اقتصادی که همراه باشد با مقاومت در مقابل کارشکنی دشمن، خیانت دشمن؛ دشمنانی که ما داریم.
- ۴- این که ما عرض کردیم «اقتصاد مقاومتی»، این یک شعار نیست؛ این یک واقعیت است. کشور دارد پیشرفت می‌کند. ما افقهای بسیار بلند و نویدبخشی را در مقابل خودمان مشاهده می‌کنیم.
- ۵- به نظر ما طرحهای «اقتصاد مقاومتی» جواب می‌دهد. همین مسئله سهمیه‌بندی بنزین که اشاره کردند، جواب داد. اگر چنانچه بنزین سهمیه‌بندی نمیشد، امروز مصرف بنزین ما از صد میلیون لیتر در روز بالاتر می‌رفت. توانستند این را کنترل کنند؛ که خوب، امروز در یک حد خیلی خوبی هست [۲۱].

نتیجه‌گیری

همان‌طور که اشاره شد، تاکید کلام رهبری در بحث اقتصاد مقاومتی، به طور جدی بر توان داخلی و مردمی کردن اقتصاد بوده است و لازمه راهبری آن را تکیه و اعتماد دولتمردان به بخش خصوصی می‌دانند. ایشان در نامگذاری چند ساله اخیر، موضوعات اقتصادی را اساسی‌ترین محورها قرار داده‌اند و به ویژه در نامگذاری سال جاری و سال قبل این مسئولیت را متوجه همه بخش‌ها اعم از دولتی و خصوصی دانسته‌اند و در موضوع اقتصاد مقاومتی، به عنوان یک رویکرد پراگماتیک، موثرترین و نتیجه‌بخش‌ترین مسیر را تکیه بر توان مردمی و ملی توصیه می‌کنند، یعنی ایشان اصلی‌ترین نشانه یک حرکت آن هم به شکل اقتصاد مقاومتی را مردمی بودن آن می‌دانند. اقتصاد مقاومتی رویکردی جایگزین در کلام رهبری معرفی می‌شود که هدف از آن بازسازی و احیای اقتصاد داخلی ایران است و در این رهگذر موفقیت حاصل نمی‌شود مگر این‌که بخش خصوصی و مردمی در کنار بخش دولتی شانه به شانه حرکت کند، زیرا سیاست‌گذاری و اجرای برنامه‌های اقتصادی کلان معطوف به پایداری در همه سطوح با فرض فشار همه‌جانبه نظام سلطه‌گر بر ابعاد متعدد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌باشد.

ایران از جمله کشورهایی است که وابستگی بسیار شدیدی به درآمدهای نفتی دارد و همین افزایش یا کاهش قیمت نفت باعث مازاد یا کسری بودجه می‌شود و با توجه به تحریم‌هایی که از طرف کشورهای غربی بر کشور اسلامی ایران وارد کردند و مانع ورود ارز به کشور شدند و باید با استفاده از بیانات مقام معظم رهبری این تحریمها را با استفاده از اقتصاد مقاومتی باید به فرصت تبدیل شود و از فروش مواد خام جدا خودداری شود. بنابراین باید با استفاده بهینه از منابع و امکانات خدادادی، مصرف به جا و درست از منابع استراتژیک از جمله نفت و گاز، آب، برق و معادن و مراتع تعادل علمی و منطقی را بین نیازها و خواسته‌های فردی، خانوادگی، اجتماعی و پتانسیل و منابع. در اختیار فراهم آورد و از هرگونه افراط و تفریط، اسراف، تجمل‌گرایی و مصرف‌گرایی، پرهیز و با مدیریتی کارا و اثربخش مبتنی بر ارزش‌ها بستر و زمینه تحقق اقتصاد مقاومتی را فراهم آورد.

پیشنهاد برای محققان آتی

با توجه به اهمیت موضوع اقتصاد جهادی و تاکید مقام معظم رهبری شایسته است که در این زمینه تحقیقات میدانی و پژوهش انجام پذیرد و کلیه متغیرهای تاثیرگذار بر اقتصاد مقاومتی، بررسی و مطالعه شود. ضمناً پیشنهاد می‌شود محققان آتی به بررسی گسترده و متنوع‌تر کاربرد اقتصاد مقاومتی و اثرگذاری آن بر سازمانهای دولتی و خصوصی و... بپردازند.

منابع:

۱. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار جمعی از کارآفرینان سراسر کشور، ۱۳۸۹/۶/۱۶
۲. بیانات مقام معظم رهبری در دیدار دانشجویان، ۱۳۹۱/۵/۱۶
۳. بیانات مقام معظم رهبری در حرم مطهر رضوی علیه السلام، ۱۳۹۲/۱/۱
۴. تاروی فتح اله، کاویانی زهرا، ۱۳۹۲، اقتصاد مقاومتی و مؤلفه های آن، فصلنامه سیاست کلان، سال دوم، شماره دوم، بهار ۱۳۹۲، ص ۴۷ - ۲۷
۵. تفسیر نمونه، ج ۲۵، ص ۲۰۰
۶. جلیلی سعید، درخشان مسعود، غضنفری مهدی، ۱۳۹۱، اقتصاد مقاومتی در کلام رهبر و دیدگاه صاحب نظران، هسته توانمندسازی حرکت های جهادی، معاونت سازندگی و کارآمدسازی سازمان بسیج دانشجویی، ص ۲۴ - ۱
۷. جبل عاملی مجید، توسعه بخش کشاورزی گامی موثر در اقتصاد مقاومتی، نشریه اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی، مهر تا آذرماه ۱۳۹۱، شماره ۶۰ - ۵۹، ص ۱۲۴ - ۱
۸. خلیلی حسام الدین، ۱۳۹۱، مقاومت اقتصادی در پرتو اقتصاد مقاومتی، کارآگاه، دوره دوم، سال پنجم، پاییز ۱۳۹۱، ص ۴۳ - ۲۴
۹. درویش زاده حسین علی، بهشتی فرملیکه، ۱۳۹۲، بهره وری سرمایه انسانی و اقتصاد مقاومتی، همایش ملی اقتصاد مقاومتی با رویافت تولید ملی، ۲۵ اردیبهشت ۱۳۹۲، دانشکده اقتصاد و مدیریت شهید باهنر کرمان، ص ۱۸ - ۱
۱۰. رضایی محسن، مهمترین مشکلات اقتصادی کشور و راه های برون رفت از آن/ <http://www.asriran.com/fa/news/265172>
۱۱. سوره مبارکه «ملک»، آیه ۱۵
۱۲. سوره مبارکه «فصلت»، آیه ۳۰
۱۳. سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی، مرکز روابط عمومی و اطلاع رسانی وزارت جهاد کشاورزی، اداره انتشارات، اسفند ۱۳۹۲، ص ۳۴ - ۱
۱۴. عربیون ابوالقاسم، محمود منوچهری آملی، ۱۳۹۱، اقتصاد مقاومتی و کشاورزی راهکارهایی برای ارتقای بخش کشاورزی در دوران گذران اقتصاد مقاومتی، مجله آینده نگر، شماره چهاردهم، مرداد و شهریور ۹۱، ص ۹۶ - ۱
۱۵. فرهنگ فارسی، دکتر محمد معین، جلد ۱
۱۶. کرباسیون مهدی، ۱۳۹۱، مدیریت عبور از تنگه الزامات موفقیت در اقتصاد مقاومتی، آینده نگر، شماره چهارم، مرداد و شهریور ۱۳۹۱، ص ۷۶ - ۱
۱۷. طیبی سید کمیل، اقتصاد مقاومتی مفهوم سازی و مصداقها، نشریه اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی، مهر تا آذرماه ۱۳۹۱، شماره ۶۰ - ۵۹، ص ۱۲۴ - ۱
۱۸. هدف از اقتصاد مقاومتی چیست؟ سایت موسسه فرهنگی و اطلاع رسانی تبیان
۱۹. ویکی پدیا
۲۰. یحیی آبادی ابوالفضل، صمدی سعید، جهان تیغ الهی، مصطفی، ۱۳۹۲، تحلیل نوسانات قیمت نفت بر کسری بودجه با رویکرد اقتصاد مقاومتی، اولین همایش الکترونیکی ملی چشم انداز اقتصاد ایران با رویکرد حمایت از تولید ملی، ۲۸ آذرماه ۱۳۹۲، ص ۱۶ - ۱
۲۱. مدیریت روابط عمومی جهاد کشاورزی، ۱۳۹۲، ۱۴ - ۸
22. <http://farsi.khamenei.ir/newspart-index?tid=1932#23948>